

Pozitivna diskriminacija in strpnost v športu

dr. Milan Hosta, Spolint inštitut

Športna kultura

Šport, kot ga poznamo danes, je hkrati odraz družbenega stanja kot tudi svojih notranjih lastnosti. Gibanje, igra in tekmovanje so temeljne kategorije športa, ki v času razvitega globaliziranega kapitalizma z lahkoto okužijo prebivalce mest. Delo postaja vse manj telesno naporno, različna prevozna sredstva nam omogočajo prihranek lastnih energetskih virov, urbano okolje nam nudi varno zavetje pred naravnim, kar omogoča lagodno življenje itd. Ob tem pa naravne potrebe ostajajo enake in zadovoljitev le-teh enako nujna kot v pradavnini. Potreba po gibanju se danes kaže kot športna kultura. Na ta način lahko šport razumemo kot higieno, kot modrost telesa in klic narave, ki uravnava ravnovesje človeškega organizma. Na drugi strani pa šport lahko služi tudi družbeni higieni.

Navidezna avtonomija športa omogoča, da odnosi v športu zrcalijo, včasih s potenciranjem intenzivnosti tudi poudarjajo oz. karikirajo sliko družbe. In kot zrcalo odbija sliko, tako tudi šport soustvarja družbeno klimo in je zaradi tega prepoznan kot možna vzgojno pozitivna praksa. V nadaljevanju bomo na kratko skušali pokazati vrednost športa kot indikatorja splošnega kulturnega in marsikdaj tudi političnega stanja. Izbrali smo dve »evropski« vrednoti – pozitivno diskriminacijo in strpnost, ki sta vgrajeni v temelje vsake demokratične družbe, katere naloga je, da jih uveljavlja in s tem ustvarja pozitivno vzdušje med člani katere koli skupnosti.

Pozitivna diskriminacija

Enakost in enakopravnost sta gesli, ki sta in še vedno napajata pravni red in politično ideologijo mnogih držav. Seveda gre za dve različni kategoriji. Enakost se nanaša na enako vrednost vsakega posameznika, ki jo pripisujemo pripadnosti človeštvu. Iz teh temeljev izpeljujemo tudi spoznanje, da smo vsi drugačni (lasten/poseben genotip in fenotip). Enakopravnost pa se nanaša na relativno družbeno (politično, ekonomsko, socialno) obravnavanje posameznika (ali skupin), njegov status, možnosti udeležbe v različnih dejavnostih, pravica do deleža družbeno zagotovljenih dobrin itd.

Pri diskriminaciji gre za uveljavljanje predsodkov: socialno, rasno, religijsko, spolno, ekonomsko itd. razločevanje in izključevanje skupin. Navadno se navezuje na pozicijo moči oz. na številčnost neke skupine, ki drugim ne omogoča enakih možnosti, jim odreka nekatere temeljne pravice in ne dovoljuje uživati dobrin skupnosti v polni meri.

Pozitivna diskriminacija, kot povzema Flander, se je ustalila kot pravni instrument, ki naj bi preprečil manj ugoden položaj določenih skupin, ki so neupravičeno in iz različnih razlogov postavljene na družbeni rob, diskriminirane, ovirane ali celo izključene. Gre za spodbujanje enakih možnosti in za preprečevanje izkoriščanja s strani privilegiranih skupin.

V športu smo vajeni govoriti o diskriminaciji predvsem, ko gre za rasistične izpade na igriščih ali pa za položaj žensk. Malo bolj pozorno oko pa lahko diskriminacijo opazi še na mnogih drugih področjih.

Selekcija, naprimer, je naravni pojav, ki pa se v družbi lahko izvaja na različne načine. V športu, kjer gre v prvem planu za primerjanje motoričnih znanj in veščin ter telesnih sposobnosti, je selekcija na podlagi teh kriterijev upravičena in načeloma pravična.

Mnogokrat pa smo priča, predvsem pri organiziranem športu, da selekcija poteka na podlagi ekonomskih ali socialnih kriterijev. Zato so nekateri športi statusno obarvani in nedostopni nižjemu ali srednjemu razredu, ki se jih usmerja v druge, bolj »ljudske« športe. Seveda ni samo šport podrejen tej logiki in naj bo to zgolj primer možnih diskriminacij v športu.

Bolj pomembno je uveljavljanje pozitivne diskriminacije tam, kjer si izključeni ali postavljeni na rob sami ne morejo pomagati. Tu gre za vključevanje ljudi s posebnimi potrebami na različnih nivojih: vključevanje v ustaljeni red, organiziranje interesnih skupin. Ta klasifikacija služi zgolj za analizo možnih pristopov pozitivnega ukrepanja v športu.

Na prvi pogled najlažji v praksi pa mnogokrat najtežji način je vključevanje ljudi s posebnimi potrebami v ustaljeni športni red. Kako vključiti športnika, otroka, s posebnimi potrebami v skupino je izziv za vse sodelujoče: vključiti ga na način, ko ne bo oviral običajne dinamike oz. tako, da se bo počutil koristnega skupnosti. V tem primeru velja razmišljati o prilagoditvi pravil igre za posameznika, zato je izključno tekmovalna naravnost lahko ovira, saj ne dopušča strpnosti do nespretnosti. Vključevanje z asistenco je eden od načinov vključevanja v ustaljeni red. Mnogi športniki invalidi, slepi itd. so dosegli vrhunske rezultate s pomočjo spremljevalcev, ki jim omogočajo treninge in nastope. Asistenca je včasih dovolj, da potrebo po gibanju in igri zadovoljijo vsi udeleženi. Rekreativni šport namreč dopušča prilagodljivost pravil, ki jih lahko sproti prilagajamo sposobnostim in uigranosti športnikov in spremljevalcev. To pa je tudi pot k ustvarjanju interesnih skupin, kjer sodelujejo ljudje s podobnimi ali enakimi posebnostmi, ki znotraj skupine postanejo nepomembne. V tem primeru, odličen primer so paraolimpijske igre, veljajo enake zakonitosti kot v vrhunskem športu. Igra potisne igralce v svet telesne spretnosti, čustev, predanosti, tekmovalnosti, odgovornosti itd. Morda je to tisto najvrednejše pri športu, kar lahko nudimo – telesna identiteta, ki je največkrat razlog za posebnost, postane pomembna in vredna.

Pri ustvarjanju pravične športne skupnosti bomo veliko naredili, če bomo znali vključiti ljudi s posebnimi potrebami in jim dali možnost, da se izkažejo v tistih telesnih tehnikah, ki so jih sposobni opravljati. Zato je treba pogledati preko lastnih interesov ter sosedovega plota in morda pričeti načrtno uvajati nekonvencionalne športe z namenom vključevanja drugih. Ob tem pa organizacija interesnih skupin, kjer posebnost postane enakost, pomeni enakopravnost.

Strpnost

Strpnost je ena tistih vrlin, do katere se težko opredeljujemo. Pri dobronamernosti, na primer, vsi vemo, za kaj gre in vsi smo na njeni strani. Pri strpnosti pa kar nekako ... »otrpnemo«. Ne vemo, kako in kaj točno pomeni biti strpen. Mogoče bomo lažje dojeli smisel strpnosti, če se postavimo v situacijo, kjer se le-ta izkaže. Šport je namreč idealen prostor za pribežališče strpnosti in nestrpnosti.

Pri strpnosti gre za postavljanje meje in ravno za to gre tudi pri športu. Športno tekmovalanje s pravili dovoljuje aktivno soočenje sposobnosti. Ni umika z igrišča; vsem se priznava pravica do »življenja«, hkrati pa se vsak po svojih močeh bojuje za svoj prostor. Za življenje na igrišču je značilna neka dinamika, ki ji nihče ne more ubežati, saj nastaja prav iz odnosa med tekmeči. Tej dinamiki v filozofiji športa pravimo etos igre ali športni duh. Ta duh se lahko spreminja tako v času kot v prostoru. Na začetku igre, ko

spoznavamo tekmece, bi lahko rekli, da smo strpni, pustimo tekmeču, da pokaže, kaj zna in se pripravimo na učinkovito postavljanje mej, ki morajo v odločilnih trenutkih biti trdne in jasne, da zagotovijo zmago. Proti koncu in če je boj izenačen pa strpnost popušča. Oziramo se za vsako napako tekmece in jo kaznujemo. Tako se športni duh vije nad igriščem in spreminja svoj obraz glede na situacijo spodaj. Spet svojevrstna dinamika se ustvarja tudi na različnih igralnih mestih. Pri napadalcih (na primer nogomet) obramba hitro postavi meje strpnosti, medtem ko pri veznih igralcih dopuščamo širše polje izražanja svojega »mnenja«. Strpnost dopušča drugim, da so – tega ne postavlja pod vprašaj – ne dopušča pa vsakega delovanja. Če to prevedemo v športni jezik – seveda lahko igraš, nihče ti ne more tega preprečiti, vendar pa se moramo dogovoriti, kako bomo igrali in meje, ki jih tako določimo, so meje strpnosti. Od tam naprej smo nestrpni in svojo voljo uveljavljamo s tako ali drugačno silo. Temu bi lahko rekli pozitivna nestrpnost, ki se razlikuje od splošno prepoznane nestrpnosti, ki ne razume drugačnosti, jo zatira in sebe postavlja kot edino možno pozicijo brez enakovrednih alternativ.

Naj navedemo še en primer, ki je aktualen v sodobnem športu: doping. Problem dopinga je pravzaprav problem strpnosti. Sodobni šport je ujet v zanko, ki jo je nemogoče razvozlati – citius, altius, fortius. Zanka, ki je posledica splošnega družbenega stanja in strukture športnega tekmovanja. Tako gledalci kot športniki si želimo vedno višjih dosežkov, ki pa, čemur smo vse pogosteje priča, vodijo v pretiravanje, ki je postalo že skoraj geslo razvitega sveta. V zadovoljevanju zahtev, ki jih sistem športnih tekmovanj postavlja, se športnik poslužuje različnih metod; od znanstvenih raziskav, ki iščejo optimalne metode treniranja in razvijajo novo tehnologijo, masaže, psihološkega svetovanja do uživanja različnih poživil, od katerih so ena dovoljena in druga ne.

V športu naj bi šlo predvsem za primerjanje telesnih sposobnosti in spretnosti; seveda nam je jasno, da gre za še marsikaj drugega. In sistem športnih tekmovanj s pravili igre postavlja mejo strpnosti; masaža in velik zrezek sta dopustna, majhna doza THG-ja pa ne. To so pravila naše igre. Nihče te ne omejuje, da igraš svojo igro, vendar ne na našem igrišču. Tako nekako se oglašča duh sodobnega olimpizma.

Strpnost je torej vrlina, ki je blizu človeku, ki pozna pravo mero v odnosu do drugih. V prvem primeru, ko navajamo življenje na igrišču, je strpnost uveljavljanje pravil igre. Predvsem pri rekreativnem športu dopuščamo ohlapnost pravil do te mere, ko še lahko sprejmemo duha igre. Ko postane igra nevzdržna, postavimo meje bolj ostro ali pa jo prekinemo. Pri dopingu so stvari podobne. Poživila in zdravila so postala stvar človekovega vsakdanjika in dokler so v mejah sprejemljivega o njih niti ne razmišljamo. Ko pa stvari uidejo nadzoru, ko vodijo v odvisnost, pretiravanje in samodestrukcijo, moramo zavzeti stališče in ga uveljaviti. Postavimo mejo, ko je dovolj. A vendar se pri elitnem športu lahko vprašamo, zakaj ravno meja tu in ne nekje drugje? Kaj pa če je doping posledica nečesa drugega in bi bilo bolje postaviti meje pri izvoru težav ne pa pri simptomih? Kako lahko zagovarjamo dopuščanje težkih telesnih vaj in premagovanja napora na meji zmogljivosti pri otrocih? Potem, ko jih ujamemo v mrežo dosežka, pa jim trgamo kolenske vezi in stiskamo medvretenčne ploščice kot, da so neuničljivi diamanti. Morda je odgovor v napačnem razumevanju strpnosti, ki si ne upa postaviti meje in mere. Tako strpnost danes vse prevečkrat izzveni kot obrambni mehanizem, ker ne upamo pogledati resnici v oči.

Ne vprašujmo se le po strpnosti v športu, temveč tudi po strpnosti do športa! Zakaj? Ker nas skrbi. S strpnostjo je namreč tako kot z zdravjem; pri obeh ukrepamo, ko je že prepozno.

Zaključek brez konca

Nestrpnost in diskriminacija sta iz iste družine, sta oče in mama, nasilje pa je njun otrok. Zato je osveščanje o problemih, ki jih prinaša nerazumevanje družbene dinamike še kako pomembno.

Šport je ogledalo družbe. Je lahko polje ali celo vir diskriminacije, nestrpnosti in nasilja. Hkrati pa lahko skozi šport izkusimo tudi nasprotno – strpnost in vključevanje. Zato šport upravičeno obravnavamo kot moralni poligon, kjer se lahko mnogo naučimo in znanje prenesemo tudi na odnose izven igrišč.